

KAIMO MOTERYS: ARISTOKRATĖS, ŠEIMININKĖS, VARGUOLĖS

Anelė Vosyliūtė

Socialinių tyrimų institutas

Anotacija

Remiantis visuomenės stratifikacijos (Lietuvos socialinė struktūra, 2005) ir moterų kaip atskiros didelės socialinės demografinės grupės samprata (Feminizmo ekskursai, 1995), šiame straipsnyje nagrinėjami šios grupės socialinio ir šeimyninio gyvenimo bruožai, jų pokyčiai istorijoje. Čia atskleidžiami socialiniai moterų vaidmenys, santykiai aplinkoje, parodomi vidiniai žmonių išgyvenimai, sėkmės raiška ir socialinės bėdos, prisitaikymas prie gyvenimo aplinkybių ir psichologinės traumos. Socialinė tikrovė analizuojama remiantis sociologinėmis kategorijomis, taikomas gyvenimo istorijų metodas (Bertaux, 1998), kuris suteikia kompetenciją subjektui. Naudojant egzistencinės ir fenomenologinės sociologijos koncepcijas, šiame straipsnyje analizuojami įvairaus tipo kaimo moterų savirealizacijos, jos santykių su vyriškuoju pasauliu, individuacijos vaizdiniai grožinėje literatūroje, žiniasklaidoje.

Pagrindiniai žodžiai: kaimo moterų tipai, socialinės stratifikacijos raiška, moterų vaidmuo ūkinėje ir kultūrinėje veikloje, egzistencinė prieiga, gyvenimo istorijų metodas.

Įvadas

Tyrimo problema ir aktualumas. Straipsnyje keliamos kaimo moterų kaip socialinės, kultūrinės grupės problemos istoriniu aspektu, moterų bruožų įvairovė, jų pokyčių problemos, aptariami nauji aplinkos iššūkiai. Dabar rinkos ekonomikos sąlygų formavimasis, visuomenės pokyčiai susiję su naujų socialinių vaidmenų įsisavinimu, naujų identitetų formavimusi, moterų santykių šeimoje ir bendruomenėje pokyčiais. Giminė (lytis) yra vienas pagrindinių skiriamųjų žmogaus bruožų, esantis jo tapatumo ir patyrimo pagrindu. Lyties sampratos turinį sudaro ne tik žmogaus biologinių ypatumų ar funkcijų pripažinimas, bet ir socialinis bei kultūrinis lyčių tapatumo apibrėžimas. Istoriniai, ekonominiai, politiniai, kultūriniai veiksniai nuolat keičia žmonių elgesį, vyriškumo ar moteriškumo supratimą visuomenėje.

Keičiantis visuomenei, iškyla vis naujos lyčių tapatumo, joms priskiriamų reikšmių, socialinių vaidmenų sampratos. Žmonių santykiuose, auklėjimo

modeliuose atsispindi integruotos tiek senosios, tiek naujų laikų sampratos, liečiančios lyčių kultūrinės nuostatos, pasiskirstymą darbais, skirtingas funkcijas visuomenėje ir gyvenime. Patriarchalizmas yra viena seniausių visuomenės nuostatų, pamažu išgyvendinamų, bet įvairiomis formomis tebeegzistuojančių ir naujaisiais laikais. Dar XVIII a. Rousseau manė: „Jei vyras, subrendęs fiziškai, pasiekė proto tobulumą, tai žmonai tikriausiai derėtų visiškai pasikliauti jo protu, kad jų sąjunga būtų tvirta ir neišardoma... paklusnumas yra svarbiausias moteriško charakterio bruožas, kurį būtina įdiegti su negailestingu griežtumu“ (Feminizmo ekskursai, 1995, 190). Vyriškumui ir moteriškumui suteikiamos reikšmės nėra stabilios, todėl visuomenėje nuolat vyksta lyčių savasties ir jų elgsenos modelių kaita bei paieškos, vyrų ir moterų vaidmenų ribų plėtra, jų tarpusavio santykių ir priklausomybės derinimasis.

Demokratizacijos procesas ir nauja, susijusi su ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis reformomis realybė Lietuvoje kuria naują poindustrinės ir postmodernistinės visuomenės būvį, pasireiškiantį ankstesnių socialinių struktūrų ir elgsenos modelių nykimu, naujų įsiteisinimu. Nykstant tikėjimui griežtomis modernizmo ar socializmo vertybinėmis sistemoms, atsiranda vertybinis pliuralizmas, senų hierarchinių galvosenų nuvertinimas. Kultūrinis reliatyvizmas skatina skelbtis kaip turinčias vienodas teises ir vertes įvairių grupių (titulinės tautos ar imigrantų, senojo tikėjimo – pagonių – ar katalikų ir naujųjų laikų religijų atstovų, „naujųjų“ lietuvių ar praradusių socialinio statuso reikšmingumą inteligentų, kovojančių už moterų teises ir politinių kalinių, vakarietišškai nusiteikusių jaunimo ir praradusių gyvenamąjį plotą benamių) idėjas, sudaro prielaidas jų raiškai komunikaciniame visuomenės lauke. Moterys kaip reikšminga demografinė grupė ir svarbi socialinė jėga visuomenėje permąsto socialistinę praeitį, stengiasi pareikšti save kaip naujų socialinių struktūrų ir santykių dalyvę. Jos išitraukia į darbinę, visuomeninę veiklą, „civilizacinės kompetencijos“ (pasak lenkų sociologo Sztompkos, prarastos Rytų Europoje socializmo laikais) visuomenėje atkūrimą, kurios svarbią dalį sudaro kasdienybės kultūra (Sztompka, 2000). Tai svarbi ir vartojimo reikšmėmis

paženklintoje, naujomis technologijomis prisodrintoje visuomenėje ypač būtina gyvenimo būdo sritis, kurios turinį sudaro tvarkingumo, punctualumo, tinkamos mitybos, kūno priežiūros, mokėjimo naudotis buitinais prietaisais reikalavimai ir normos. Nors moterys vis labiau veržiasi į visuomeninę sferą, t. y. jos vis aktyviau dalyvauja naujų jungčių ir atsiskyrimų su socialinėmis grupėmis sraute, privataus gyvenimo (savo ir šeimos) valdymas joms vis tiek lieka svarbia jų galios pasireiškimo sritimi. Apie moterų politikų kelio sudėtingumą Prunskienė mano: „Viena iš svarbiausių sėkmės kliūčių, trukdančių pasyviai žmonių palankumui moters-politikės atžvilgiu pereiti į aktyvių partnerių-bendražygių ir rėmėjų poziciją, yra gilios patriarchalinės tradicijos ir net nesąmoningas susilaikymas nuo pasirinkimo moters-lyderio vietoje kažin ar pranašesnio lyderio-vyro. Reikia ypatingų pastangų ir dvasinės stiprybės, kad moteris konkurenciniame procese laimėtų rezultatą, naudingą valstybei ir žmonėms, nesiekdama pažeminti priešininką ar konkurentą. Nes jie dažniausiai gali tapti neblogais partneriais“ (Moterų informacijos centro pranešimas, 2009 m. liepos 22 d.).

Tyrimo objektas – Lietuvos kaimo moterų socialinė aplinka ir jų gyvenimo būdo bruožai. **Tyrimo dalykas** – įvairaus tipo ūkininkų (aristokratių, gaspadinių, kolektyvinių ūkių narių, varguolių) gyvenimo būdo socialinių ir egzistencinių bruožų aspektai.

Tyrimo tikslas – remiantis ūkininkų gyvenimo būdo išvalgomis, mokslinės literatūros analize parodyti Lietuvos kaimo moterų padėties istorinius pokyčius, jų socialinės aplinkos ir asmenybių transformacijas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti kai kuriuos moterų kaip socialinės demografinės grupės kaime gyvenimo būdo bruožų aspektus.
2. Išryškinti namų aplinkos skirtumus įvairių tipų (gaspadinių, kolūkiečių, varguolių) moterų gyvensenoje.
3. Atskleisti kaimo moterų psichologinius bruožus, jų socialinių santykių tinklą.

Teoriniai tyrimo pagrindai

Straipsnyje remiamasi visuomenės stratifikacijos (Lietuvos socialinė struktūra, 2005) ir moterų kaip atskiros socialinės grupės (Feminizmo ekskursai, 1995; De Beauvoir, 1996; Vosyliūtė, 2005) apibrėžimo koncepcijomis, egzistencinės ir fenomenologinės sociologijos prieigomis, kita teorine literatūra, postmodernistinės sociologijos tvirtinimais, kuriuose atsispindi pirmenybės teikimas lokaliniam požiūriui, o ne didiesiems aprašymams ar universalioms teorijoms. Čia pripažįstama subjekto kompetencija, suteikiant jam teorinį statusą, o jo gyvenimo patyrimas pasakojimų ir istorijų forma tampa reikšminga sociologijos mokslo medžiaga.

Moters situaciją galima paaiškinti jos pozicija šeimoje ir darbo kolektyve, dalyvavimu visuomenės gyvenime ar kultūroje, kintančia solidarumo ir individualizacijos santykio dialektika. Pilietinė visuomenė (Spoleczenstwo obywatelskie, 2001) atrodo tarsi savanaudiška savo narių ekonominių interesų išryškėjimu, ir tai susiję su individo teisių gynimu, jo individualumo supratimu ir gerbimu.

Kaip rodo įvairių tyrimų medžiaga, moterys gali pretenduoti į laisvesnę raišką, dalyvauti konkurencinėje, iniciatyvioje veikloje, sutelkdamos savo galimybes ir gebėjimus. Ar keičiasi moterų (kartu ir vyrų) vaidmenys istoriškai, jų išsipareigojimų turinys? Dažnai moteris suartina būdingos vienai ar kitai amžiaus ar socialinės padėties grupei problemos: mažų ar neįgalių vaikų mamų, našlių, pensininkų ir kitų rūpesčiai. Orientacija į vieną ar kitą mados kryptį taip pat sujungia žmones, sukuria jų bendrumo jausmą. Galima teigti esančius vieno ar kito amžiaus (pvz., jaunimo, vyresniųjų), įvairių sluoksnių moterų socialinius pasaulius, kurie išryškėja įsigilinus į literatūros, spaudos, TV pranešimų turinį, klausant moterų gyvenimo istorijų.

Didėjanti gyvensenos modelių, vartojimo stilių diferenciacija kaip savotiška pasiūla (per reklamą, masinės komunikacijos priemonių teikiamus pavyzdžius, aplinkos stebėjimą) išplečia šiuolaikinių moterų pasirinkimą, formuoja jų poreikius ir interesus. Liberalios visuomenės sklaida skatina individualizaciją, o tai reiškia gilesnį savęs apmąstymą, savo galimybių suvokimą, gebėjimą mąstyti ir veikti savarankiškai, kurti savo asmenybę ir aplinką, remiantis savo samprata ir jėgomis. Šiame moderniaame laikotarpyje žmogaus sąmonėje formuojasi supratimas, kad savo gyvenimą galima sėkmingai suplanuoti ir „įvykdyti“, kad biografija rašoma vien tik savomis pastangomis (t. y. ji nėra priklausoma nuo likimo ar Dievo valios). Tai visai nauja toms moterims, kurių šeimose tradiciškai daugelyje praeities kartų buvo jaučiamas vyrų dominavimas ir didesnė jų atsakomybė už šeimos situaciją, o moterys save suvokdavo kaip globojamą silpnąją lytį.

Dabartinis socialinis būvis reikalauja iš jų išmokti nepaveldėtų išlikimo vaidmenų, t. y. gebėjimo konstruoti savo gyvenimišką poziciją, priimti savarankiškus sprendimus išitraukiant iš socialinių santykių tinklą. Pozityvus individualizacijos bruožas yra formalus individo laisvumas, o negatyvus – vis didėjantis išsipareigojimų tinklas, susijęs su dalyvavimu ir reikalavimais, atsakomybe, spaudimu iš aplinkos. Vien buvimas mažoje grupėje – šeimoje – moteriai užkrauna daug rūpesčių, susaisto ją emociniais ir socialiniais ryšiais, įtraukia į dominavimo ir paklusimo santykius. Individualizacijos kaip asmenybės laisvės išplėtimo suabsoliutinimas gali atsigręžti prieš vieną

ar kitą lytį, sukelti jų priešpriešą, nesusikalbėjimą, norą nusigręžti nuo harmoningų santykių. Individualios laisvės augimas reiškia saviraiškos padidėjimą, išitraukimą į platesnį žmoniškų ir erdviųjų santykių tinklą, tačiau kartais yra lydimas tarpusavio susvetimėjimo. Kiekvienas sociokultūrinis lūžis visuomenėje sukelia ir lyčių patirties bei jų bendradarbiavimo permainas, naujos „sutarties“ tarp jų sudarymo ir jų vaidmenų persiskirstymo būtinumą. Individualizacijos metu išryškėję nauji gebėjimai ir interesai, dėl amžiaus ar socialinės padėties pokyčių susidaręs naujas moters būvis yra naujų socialinių santykių ir junginių prielaida, gali būti nauja solidarumo su kitais žmonėmis raiška. Solidarumas reiškiasi darbo kolektyve, tarp giminių, kaimynų, bendruomenėje, politinėje organizacijoje ar kultūrinėje, religinėje grupėje, jei jaučiami panašūs interesai, emocinis pieraišumas, bendra atsakomybė už veiklą ir išlikimą (The Meeting, 1997).

Tyrimo metodika

Kaimas nuo seniausių laikų yra tradicinė krašto erdvė, sudaranti prielaidas ekonominei, kultūrinei, socialinių ir psichologinių žmonių santykių raidai. Žemės ūkis pagal užimtųjų skaičių ir gaminamą produkciją yra svarbi ūkio šaka; Lietuvos politinėje sistemoje skiriama daug dėmesio socialinei kaimo plėtrai, kaimo žmonių gyvenimo kokybės gerinimui, žemės ūkio ir kaimo plėtros strategijos tobulinimui. Socialinių mokslų atstovai analizuoja kaimo bendruomenių raidos patirtį ir perspektyvas, jų funkcijas ir socialinę infrastruktūrą, skurdo priežastis kaime, pateikia kaimo gyventojų užimtumo ir nedarbo analizę, diskutuoja apie šiuolaikinio Lietuvos kaimo bendruomenių aktyvinimo metodus.

Straipsnyje kaimo moterų socialinė tikrovė analizuojama remiantis sociologinėmis kategorijomis; naudojamas gyvenimo istorijų metodas (Bertaux, 1998), kuris suteikia kompetenciją subjektui. Moterų socialinis ir psichologinis pasaulis konstruojamas remiantis jų individuacijos vaizdiniais įvairaus laikotarpio grožinėje literatūroje, apklausos būdu gautais gyvenimo istorijų fragmentais. Naudojant egzistencinės ir fenomenologinės sociologijos koncepcijas, darbe analizuojami įvairaus tipo kaimo moterų savirealizacijos, jos santykių su aplinka, sava socialine grupe ir vyriškuoju pasauliu problemos. Straipsnyje išdėstyta medžiaga ir analizės rezultatai leidžia daryti išvadą apie kaimo moterų aplinkos ir veiklos, mąstymo ir asmenybių pokyčius.

Moterų karalystė – sodyba, namai

Sodyba, namas, namai – tai svarbus socialinis darinys, kur patenkinami privatumo, saugumo, ūkiniai, fiziniai, kultūriniai, intymumo poreikiai, atsispindi šeimos, asmens materialinis, vartojimo, vaikų socializacijos, pagaliau to meto visuomenės gyvenimas.

Kaime svarbu ne tik gyvenamosios patalpos, bet ir ūkinės veiklos vietos; tai įvairių erdvių, jų funkcijų ir sankaupų visuma. Čia atsispindi ir lyčių santykiai, jų bendravimo ypatumai. Kaimo šeimų namai – tai sodyba, kurią sudaro gyvenamasis namas, pastatai gyvuliams; dažnai netoliese yra dirbama žemė, ganyklos. Kaip rašė sociologas Simmelis, namai – tai moterų kultūros nuopelnas. Namų dydis ir įranga atspindi visuomenės struktūrą, šeimos vietą toje struktūroje. Gyvenimas didesniame ir gausiau, puošniau įrengtame name reiškia aukštesnes šeimos pozicijas; namai ir jų įrengimas – tai savo socialinio statuso, tautinės kultūros parodymas. Namai, sodybos nuolat kito paveikiami bendrojo visuomenės ekonominio ir technologinio lygmens, kultūrinės plėtros.

Nuo amžių dauguma vidurinio sluoksnio valstiečių gyveno kukliose sodybose, vargingieji – visai prastose trobose. Prabangiausi rūmai ir sodybos buvo didikų, aukštuomenės, kuriems ypač buvo svarbu sutvarkyti parką, gyvenamąsias patalpas. Giunterytė-Puzinienė pristato XIX a. dvaro būklę: „Dabraulėnų rūmai, kadaise priklausę kunigaikščiams Sanguškoms, o dabar virtę griuvena, stovėjo be stogo, juose buvo vos keletas kambarių, kuriuose buvo galima įrengti virtuvę ir sandėlius. Mes patys apsigyvenome fligelyje. Sodas, kuriame augo jau minėtos senos liepos, neseniai buvo sutvarkytas prancūzų XVII a. sodų pavyzdžiu, visur supiltos arba sumūrytos reljefo pakopos, visų medžių apatinės šakos buvo ne tik nugenėtos, bet ir apkarpytos, suteikiant medžiams rutulio, arkados, stulpo, piramidės formą, be to, buvo užaugintas liepų labirintas, tiesa, be Minotauro, bet jis buvo nereikalinga slėptuvė tinginiams, tad mano tėvai jį iškirto, nors kai kurie kaimynai labai dėl to apgailestavo, nes laikė jį vienu iš pasaulio stebuklų. Mano motina ėmėsi tą klasicizmą pertvarkyti į romantizmą ir pradėjo nuo paprasto darbo – reikėjo atkasti liepas, kurios keliolika uolekčių buvo užpilamos žemėmis; vienos buvo susodintos į ilgą ir plačią alėją, kitos – ratu, altanos forma, kuri atrodė tarsi kokia šventykla, o viršuje jos skliautą sudarė medžių lapija, tokia tanki, kad vidun negalėjo prasiskverbti nei saulė, nei lietus, ir visos jos augo tiesiai į viršų – tarsi bažnyčios kolonos“ (Giunterytė-Puzinienė, 2005, 31).

Rūmų ir sodybos tvarkymas vyko nuolat, moterys čia rodė kūrybingumą, bendradarbiavo tarpusavyje: „Grįžusi į kaimą, mano motina ėmėsi darbų sode, kasmet sugalvodama kokią nors naują puošmeną, tarsi paveikslą baigiantis dailininkas, dėdamas dar vieną kitą potėpį. Tam ją skatino kaimynė, ponia Mostovska iš Cirkliškės, taip pat meistriškai gebanti tvarkyti sodą. Nepavydėdamos viena kitai, jos nuoširdžiai džiaugėsi viena kitos sėkme, keisdavosi patarimais, sumanymais ir sėklomis. Mano tėvas su ponu Abramavičium iš Varnionių aptarinėjo pastatus ir įvairias architektūrines puošmenas; jis turėjo keistą talentą ir

sėkmę įvairiose parduotuvėse ieškoti ir surasti tikrų, vertingų senienų“ (Giunterytė-Puzinienė, 2005, 38)

XIX a. dvarininkų (dažnai žiemas praleidžiančių mieste) gyvenimo būdą aprašanti Giunterytė-Puzinienė (2005) pabrėžia jų rūpinimąsi namais, siekiamą namo įrangą parodyti sluoksnio statusą: „Mano tėvas norėjo seną namą paversti šiuolaikiniais rūmais, o motina ėmė statyti nedidelį fligelį nedideliais langais ir žemomis lubomis, kuriame dideli veidrodžiai, dengiantys išstisias sienas, porcelianinės Servo vazos ir meistrų paveikslai paausiuotuose rėmuose, atsivežti iš Pakorševo, atrodė ne vietoje, užtat teikė salonams elegancijos ir net prašmatnumo. Pats namas atrodė nekoks, pilnas skruzdėlių ir nuo drėgmės atsiradusio grybelio, nes buvo pastatytas be pamatų; tačiau dvylika metų – išskyrus žiemas, kurias tėvai dėl mūsų auklėjimo gyvendavo mieste, – mums prabėgo tame fligelyje, o jo priebutyje – be pasparų, net be stogelio – esame pasitikę su džiaugsmu ir apgailestaudami išlydėję tiek daug širdžiai mielų svečių iš Lietuvos ir Karalystės!“ (Giunterytė-Puzinienė, 2005, 32).

Didikės moterys jautė džiaugsmą, kurdamos aplinką, fizinį darbą ir materialinius interesus suderindavo su laisvalaikio užsiėmimais: „Dabraulėnų sode taip pat buvo oranžerija ir šiltnamiai, įkurti buvusio labirinto vietoje... Kiekvienas gražesnis žiedas, pražydes oranžerijoje ar sode, iš karto persikeldavo ant popieriaus – ten jį perkeldavo mano motinos teptukas. Ji buvo Norblino ir Orlovskio mokinė, puikiai liejo akvarele, tapė aliejiniais dažais“. Ir vienišoms moterims norėjosi turėti kuklų namelį, kur jos jaustųsi nepriklausomos: „Ponia pulkininkienė, kadaise turtinga, likimo posūkį išgyveno filosofiskai, tiksliau, kaip tikra krikščionė. Šamojinga, linksma, širdinga, ji važinėjo iš vieno savo giminaičių ir bičiulių namų į kitus, o tokių Lietuvoje ji turėjo daug, bet, norėdama išsaugoti nepriklausomybę, visuomet turėjo savo kampelį Nesvyžiuje ir net namelį, nuomojamą šalia Nestoniškių bažnyčios. Visas turtas, pasak jos pačios, buvo sena dengta brika, du liesi arkliai ir „velionės kariatos“ skrynelė, o mėgstamas užsiėmimas buvo kepti Torūnės meduolį ir ruošti stebuklingai gydantį pleistrą, kurį paeiliui ir pagal reikalą dalino sveikiems ir sergantiems bičiuliams“ (Giunterytė-Puzinienė, 2005, 31). To meto moterys didikės buvo susijusios su gamta; darbas lauke čia yra ir pramoga, ir bendravimas. Dabraulėnuose autorė atsimeina „apvalų stalą, ant kurio buvo rūšiuojamos gėlių sėklos ir kviečių grūdai, atsimenu, kaip žaidžiau su lenkiškais atvirukais auksuotais pakraštėliais, atsimenu meilias voveraites, kurios net išleistos į sodą netrukus grįždavo visos baltos nuo sniego ir, kol mes vakarieniaudavome, grauždavo riešutus ir džiuėvėsius, laikydamos juos priekinėmis letenėlėmis“ (Giunterytė-Puzinienė, 2005, 35).

Sodybos turėjimas kaime aristokrates suartindavo su greta gyvenančiais sodiečiais; reikalui esant, didi-

kės pajusdavo pareigas žemesniesiems sluoksniams: „Mūsų gyvenimas Dabraulėnuose buvo labai patriarchališkas. Mano motina rūpinosi kaimiečiais, ypač vaikais, gydė juos pagal savo pačios patirtį ir sėdamasi žinių iš Franko ir Dzieżkovskio darbų. Didelės spintos auksu tapytomis durelėmis apatiniame stalčiuje gulėjo daug skalbinių, kurie būdavo naudojami kaip tvarsčiai luošiams ir drabužiai elgetoms, kurių iš visų pusių kasdien užeidavo ar užvažiuodavo“. Valsietės, aišku, skirdavosi atliekamais sunkiais darbais ir pramogomis; atsiminimų autorė rašo: „Po vakarienės mano motina sėsdavo prie fortepijono...Po koncerto prasidėdavo balius, temperamentingos mazurkos ir anglezai...“ (Giunterytė-Puzinienė, 2005, 33). Tad aukštuomenės moterys į kaimą „įnešdavo“ prabangos, aukštosios kultūros modelius. Į jų namus būdavo kviečiami giminaičiai, pažįstami, bendraujama, keičiamasi patirtimi.

Savo funkcijomis kaimo sodybos ir namai nuo seno skyrėsi nuo miestiečių gyvenamųjų patalpų. Štai istorikai pateikia tokį XVII a. namo Vilniuje pasidalijimą: „Dešinė Rotušės aikštės pusė prasideda Vilniaus vaito, valdovo sekretoriaus Tomo Bildzukevičiaus mūrnamiu. Namas priklauso miesto jurisdikai, jame pats [vaitas] gyvena. Iš gatvės pusės name trys krautuvės, rūšys, kuriame vynas [saugomas], trys sandėliai ir dar trys rūšiai. Gale, apačioje, smuklės patalpa, du kambariai su priemenėmis ir virtuvėmis. Viršuje sveitainės patalpa, gana didelė ir su langais į aikštės pusę, prie jos kambarys su šildomu kambariu, iš kitos pusės šildomas kambarys su papildomu kambarėliu, irgi su langais į aikštės pusę. Prie jo kambarys su langais į Stiklų gatvę su šildomu kambariu, priemene ir virtuve. Prie jos perskirtas kambarys su langais į kiemą. Kitoje pusėje du kambarėliai su priemene ir maisto atsargų sandėliuku. Apačioje keturios kambaros, kuriose sudedamos įvairios prekės. Virš šių kamarų didelis teismo kambarys su šildomu kambariu, priemene ir virtuve. Mūrnamio galas išeina į Mėsinių gatvę, kuriame nauji statiniai su keturiais kambariais, priemenėmis ir virtuvėlėmis. Ten gyvena nuomininkai. Dar yra arklidė šešiemis arkliams laikyti, alkoholio darykla. Kiemas gana didelis ir erdvus. Privilegiją dar turi parodyti. Prieš tai pagal prievolę niekas neapsistodavo ir dabar niekas neapsigyveno, kadangi teismo namas“ (Paknys, 2006, 104). Kai kurie miesto namai priklausė moterims: „Subačiaus 1-Urbono našlės, dabar Petravičienės (Piotrowiczowa) [medinis] namas, priklauso miesto jurisdikai. Jame keturi kambariai su kamaromis, [dar] trys kambariai, sandėlis, du rūšiai, alkoholio darykla, pirtis, pašiūrė keturiems arkliams laikyti“ (Paknys, 2006, 204).

Kaimo sodyba, namas – tai stabilumo pagrindas, bet tai daugiau nei gyvenamoji vieta, tai dvasios buveinė; čia galima susikaupti, bendrauti, bet norint ir susikoncentruoti, atsiskirti. Erdvės filosofas Bašliaras

manė, kad namų užkampiai – tai apmąstymų priebėga, kuri „dažnai suteikdavo apmąstymams savitumo... Namas, kambarys, palėpė... kurdavo sąlygas nesibai-giantiems apmąstymams... kiekvienas mūsų turi savo onirinį namą, anapus savo tikros praeities šešėliuose skęstantį prisiminimo-svajos namą... Kad visą gyvenimą patirtume potraukį ir prieraišumą gimtajam namui, svajos daug svarbesnės negu mintys. Jos – pačius tolimiausius prisiminimus fiksuojančios pasąmonės galios... Svajonėmis gyventi gimtajame name reiškia daugiau negu gyventi jame prisiminimais, tai reiškia gyventi dingusiame name, kuriame svajojame“ (Baš-liaras, 1993, 332).

Šeimininkės įsipareigojimai

Kaimo bendruomenėse visada būdavo įvairios tur-tinės padėtis valstiečių, jų padėtis būdavo nuolat ap-tarinėjama. Kaip atskleidžia Simonaitytė, pavyzdžiui, „Jokūbas... yra turtingiausias visoje apylinkėje ūki-ninkas. Kuprius išimtininkas pasakoja, kad amžius jau čia gyvenę Rimoniai ir iš amžių jie turtingi, bajo-riškai turtingi“. Kaimynai mąsto, kad „tam Šimoniui visa kas klojasi tiesiog pasakiškai... Niekada neatsitinka jam kokia nelaimė. Priešingai. Javai visada už-dera kuo geriausiai, gyvuliai, kiaulės lyg rūgte rūgsta. Arkliai, žiūrėk, kaip liūtai“ (Simonaitytė, 1987, 116). Nors plačiau nepaaiškinama ir nepabrėžiama, tačiau moters vaidmens čia būta reikšmingo, o vien vyro minėjimas reiškia patriarchalinių nuostatų vyravimą. Ūkininkas iš tiesų yra geras, kaimo žmonės mato, kad jis gyvulius leidžia „į lauką tik Jonui... O ir tuomet dar jo miegos pilnos grūdų ir ropučių. Skūnėj visas bertainis šiaudų, šieno kūgiai lauke“. Tokią sėkmę žmonės aiškina ne vien darbštumu ir ūkio reikalų ži-nojimu, bet tuo, kad Šimonis turįs kauką: „Pasistatė sau visas naujas trobas – skūnę, tvartus, bet gyvena-mosios nenugriovė žemyn. Žinoma, jei nugriautų, galėtų ir kaukas išeiti“ (Simonaitytė, 1987, 116). Tad turtinga šeima kartais yra įtarinėjama, abejojama jų sąžiningumu. Simonaitytė pateikia tradicinės kultūros išugdytos ūkininkės triūsą ir rūpesčius: „Kaip visada, taip ir ši rytą Bertienė, žymi Vyžeikėnuose ūkininkė, jau anksti ant kojų. Šeimyna seniai jau laukuose. O Bertienei, vienai palikus namie, pilnos rankos darbo. Čia paršeliai, čia veršiukai, čia tos vištos, čia tos antys. Tik bliauja, žviegia, klykia“ (Simonaitytė, 1987, 137). Tad moteris „vakare rūpesčiai palydi į lovą, ryte vėl rūpesčiai prižadina“.

Moterys pastebi, kad jų gyvenimas, šeimos gerovė daug priklauso nuo vyro – jo darbštumo, atidumo šei-mai. Vienas būdingiausių šeimos apibūdinimų yra sie-jama su gyvenimu, kartu ir dalijimusi bendrais ištek-liais, patogumais; šeimos nariai įsipareigoja rūpintis fiziniais ir emociniais vienas kito poreikiais: „Dabar jau ir Krizas nebe tas pats, koks pirma buvo. Motina sakydavo, kad tik sutikti galima! Bet kad vargai ir ne-

laimės akis bado, nė sutikimo nebėra. Na, rasi kaip nors išsikapanosime“ (Simonaitytė, 1987, 153). Kai moteris susiduria su ūkio ar šeimos bėdomis, tampa racionali, mąsto ar gerą partnerį pasirinko, gal reikėjo išeiti už kito („Kaip tas manęs norėjo! Kad jis ir naš-lys, nebejaunas, bet ūkis be skolos. Visa kas naujai sta-tyta. Šiandien galiu nagus nusikrimsti“). Kita sodietė irgi „pažįsta tokius vargus. Jai dar blogiau, turi tinginį vyrą. Bet ji jau papratusi be skundimosi nešti savo kryžių“. Tad gospadinėms būdinga savo asmeninės lai-mės atsisakymas, pasiaukojimas ūkio reikalams, šei-mos išlaikymui. Tai priklauso ir nuo to, kaip moteris moka integruoti į ūkio darbus vaikus. Simonaitytės he-rojė džiaugiasi: „Jau ir vaikai priaugo. Sūnus, laimė, ne tėvo pėdas seka. Ir jau, rodos, ūkis pradeda gerėt“ (Simonaitytė, 1987, 153). Kita sodietė mąsto, kad vai-kas „vasarą žąsis paganyš, vištyčius prižiūrės“, tačiau ūkininkės supranta, kad moteris gospadinė „turi visur pati būti – ir laukuose, ir namie... sveikai moteriai dėl darbo nereikėtų dejuoti“. Ūkio šeimininkei rūpi ir vaikų bei samdinių dorinis auklėjimas, jų priežiū-ra: „Aha! Tai Barbė ir jaunikį beturinti. Reikės įspėti arba bent aštriau prižiūrėti, juk ji dar tokia jauna. Ne, tikrai nebūtų gražu, kad Karaliaus namuose mergos apsvaikuotų. To čia dar nėra buvę ir nebus. Visada bu-vo žiūrima padorių mergų. O sūnūs visi taip pat buvo aštriai prižiūrimi, kad nesusipainiotų“ (Simonaitytė, 1988, 437).

Yra ir herojiško tipo moterų, kurios susidoroja su gyvenimo sunkumais, yra įsisavinusios vadina-muosius vyriškus vaidmenis, išmokusios dirbti ir lauko darbus. 75-erių moteris pasakoja: „Tėvas anks-ti mirė, bet buvau jau išmokusi visus lauko darbus. Į mokykląėjau tik keturis metus, nes reikėjo arti, akėti žemę, sėti, pjauti. Mokėjau apsieiti su arkliais – juos pabalnoti, važnyčioti, arti. Mūsų buvo 3 sese-rys. Kadangi šeima turėjo arklį, tai karo metais reikė-davo atlikti įvairias prievoles – aš kaip lygi turėdavau važiuoti su kitais vežėjais (viena pana tarp jų), nors buvau jauna mergina. Turi arklį – ir važiuok. Reikėda-vo dalyvauti su pastotėm įvairiuose darbuose – vežti plytas, pyliavas, paskui iš Musninkų į Ukmergės šilą žydus. Vieną kartą vokiečiai viską atėmė – ir vežimą, ir arklį, ir pavalkus, viską, pėsčia iš Širvintų parėjau. Taip ir kenčiu visą gyvenimą. Arklius labai mėgau. Ir dabar dar norėčiau, bet kai buvau iš čia išvykusi, tai žentas pardavė“.

Ir seno amžiaus moterims kartais svarbu jų vaid-menys ir socialinis statusas; moteris, atgavusi žemę, sako: „Prie sovietų aš buvau tik melžėja, karves mel-žiau, o dabar esu šeimininkė“.

Žemės turėjimas atgavus nepriklausomybę tampa vienu svarbių veiksnių, kuriuo remiantis kaime vyks-ta socialinė diferenciacija, kaimo bendruomenės pasi-skirstymas. Pasak liberalizmo teoretiko Rothbardo, „vienintelės žmogaus teisės – tai nuosavybės teisės,

nes... kiekvienas individas yra savo paties savininkas, savo paties valdovas... visos 'žmogaus teisės' gali būti redukuotos į nuosavybės teises" (Degutis, 1998, 85). Vėl išsivyravus šalyje privatinės nuosavybės santykiams, žmonėms atsiranda galimybė laisvai savarankiškai veiklai, galimybė nukreipti savo valią ir sprendimus konstruojant savo gyvenimo būdą, tvarkant nuosavybę. Įsitraukę į ūkinius santykius, jie gali labiau panirti į savo būties rūpesčius, visas jėgas sukaupti savo egzistenciniams reikalams, taip kurdami tobulesnę visuomenę. Moteris sako: „Dabar tvarkom žemę, yra noras savo ką nors turėt. Mūsų vyresnių nė vienas nesiryžta, kad išeit į užsienį, didelė šeima, bet gyvent visi nori čia. Vieni iš mūsų čia ūkininkauja, nors gyvena Noreikiškėse, Kaune“. Savos nuosavybės puoselėjimas reiškia galimybę pačiam žmogui priimti sprendimus, savo valdose būti suverenu, valdovu, nepriklausomu. Tik tokiu būdu galima pasiekti savarankiškumą materialinėje ir dvasinėje sferoje, apginti savo gyvenseną ir asmenybės raišką. Tad miestelių ir kaimų vietovės nuolat kinta, čia vis kuriamos naujos jų reikšmės.

Kaime vyksta žemės pirkimas ar pardavimas, savo jėgų apskaičiavimas, kartais žemės perdavimas, susitarimas ir pasiskirstymas darbais ar išpareigojimais su šeimos ar giminės nariais, čia atsiranda įvairios ūkininkavimo formos, keičiasi ūkininkų amžiaus struktūra (išgaliojo Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonė „Ankstytvas pasitraukimas iš prekinės žemės gamybos“), išskyla būtinybė gerinti valdų struktūrą, didinti jų konkurencingumą.

Varguolių gyvensena

Žmogaus lytis yra vienas skiriamųjų jo bruožų, esantis jo tapatumo ir patyrimo pagrindu. Lyties sampratos turinį sudaro ne tik žmogaus biologinių ypatumų ar funkcijų pripažinimas, bet ir socialinis bei kultūrinis lyčių tapatumo apibrėžimas.

Moterų kaip didelės grupės bendrumo ypatumų pažinimas galimas per įvairių jų santykių su materialiniu ir socialiniu pasauliu analizę. Nuo seniausių laikų moterys yra supratę savo bendrumą, tai atsispindi tradicinėje kultūroje užfiksuotuose kalbos faktuose: „rudeni moterės susirenka būriais ir sėd“, „prisirinko moterų pilna pirkia“, „ir moters svodbiškai pasidžiaugt neužsimiršo“ (Donelaitis). Tai atsispindi ir darbo pasidalijime: „vyrai molį mynė, moterys pečių lipė“, „vyrai linus laužo, moteriškos valo“, „šieno pjovimas ne moteriškas darbas“. Ypač moterų galia pasireiškia tvarkant namų gyvenimą: „moteris laiko tris kerčias trobos, vyras tik vieną“, „gera motė vyrui kelią daro“, „be moteriškės tušti namai“. Pastebima, kad moterys pasižymi kai kuriomis specifinėmis savybėmis: „moteriškas nor viską žinot“, „moteriškas protavimas“, „vyras – ugnis, moteriška – vaškas“, „imiesi darbo moterišku būdu“, „saugokis, kad moteriškas kelio nepereitų“.

Kaimo moterį visada galima buvo atskirti žvelgiant į jos kūną, kuri jai nebūdavo laiko, o ir įpročio prižiūrėti, puoselėti; nekreipimas į tai dėmesio būdavo išsismelkęs į jos sąmonę. Simonaitytės herojė Karalienė „pasiziūri į savo rankas ir šypsosi: ne, jos rankom nepritiktų nei apyrankės, nei žiedai. Apyrankės būtų tiesiog juokingos. O žiedai... jos rankos jau nebedailios, nudegusios, sudirbtos, stambios gyslos išpurpusios. Oda rupi ir stambiai languota. Pirštai stori, supleišėję ir jau sukumpę nuo sunkių darbų. Jos nagų nė apkarpyti nereikia, – jie patys nulūžinėja. Kartais jie išskyla iki į gynagį. Įeina purvo, skauda, neretai apsipūliuoja. Ne, tiems pirštams joks žiedas nepritinka. Net sutuoktvių žiedą jau seniai ji nenešioja“ (Simonaitytė, 1988, 107). Tad kaimo moters kūnas yra skirtas darbui – namų ruošai, daržų ravėjimui, gyvulių priežiūrai, vaikų gimdymu.

Neįgalios moters bejėgiškumas atspindi XIX a. egzistavusį vieną senų žmonių – neturinčių pastogės nei maitinimosi šaltinio vienišų našlių tipą. Tai aprašė Kudirka, kuri jaudino žmonių kančios: daug gailėsčio jam sukelia senos moters (sakytume, XIX a. visuomenės pakraščiu atstovės) gyvenimo istorija, jos likimas („Lietuvos tilto atsiminimai“). Jis pasakoja tilto vardu: „Atšliuožia tiesiog ant manęs sena senutė moteriškė. Pirmiausiai pastumia pirmyn savo kriukius, toliau ištraukia iš po savęs rudinę, pastumia ją taipgi, o paskui, įsikabinusi rankomis į žemę, pavelka savo kūną... Senės padangalai labai labai sudėvėti“ (Kudirka, 1989, 147). Moteris yra tranzito būsenoje: čia, ant tilto, pereinamoje erdvėje ji atskleidžia savo privatų gyvenimą, pateikia savo gyvenimo istoriją susirinkusiems žmonėms, t. y. viešumai: ji buvo ir špitolėje, bet „prabaščius neliepė priimt... sako, vietos nėra... mat jam reikia sveikų“... „pas vieną gaspadorių mazgojau lubas... Nuslydau nuo kėdės... štai bematant ir nelaimė... Tai, žinote nė arklių nedavė nuvežti pas daktarą...“ Pereinamoje būsenoje į neįgalumą yra ir jos kūnas; ji geba per tiltą tik peršliaužti, o čia savo kūną ji jau atiduoda visuomenės globai – toliau ją nuveža jau ratukais. Moteris išgyvena senatvę, kuriai ypač būdingos kūno negalios.

Žmonių santykiuose, auklėjimo modeliuose atsispindi tiek senosios, tiek integruotos naujų laikų sampratos, paliečiančios lyčių kultūrinės nuostatas, pasiskirstymą darbais, skirtingas funkcijas visuomenėje ir gyvenime. Patriarchaliniu požiūriu moteris šlovintina labiau kaip motina, prieraišumo šaltinis, ji neturi teisės į moralinę autonomiją ir savarankiškumą.

Tačiau kintant socialiniams santykiams, lyčių supratimas keičiasi; pagyvenusio amžiaus Lietuvos kaimietės nuomone, „dabar moteriškos vyrams didesnę valią turi, geba juos iš pradžių suspausti, vyrai dabar jas gerbia, bijo tų žmonių. Anksčiau vyras viską valdė, ant jo rankų viskas buvo: jis viską pirko, jis pirmas kėlė. Kitos labai kentėdavo, bet tokia Dievo rykštė, kam skirta, tą kryžių turi nešti“.

Keičiantis visuomenei išskyla vis naujos lyčių tapatumo, joms priskiriamų reikšmių, socialinių vaidmenų sampratos. Pavyzdžiui, kolūkių egzistavimo laikais buvo skatinamas moterų dalyvavimas visuomeninėje gamyboje, atsirado nauji „šaunios melžėjos“, „kiaulių šėrėjos“ vaidmenys ir darbai, į kuriuos lygiuotis buvo raginamos visos moterys. Išaugusioms prieškariniame kaime moterims tai buvo lygu jų išstūmimui iš privačios erdvės (kur jos jautėsi šeiminkėmis, tvarkė šeimos nuosavybę) į viešą, kur jų darbas buvo vertinamas organizacijos vadovu. Čia jos jautėsi pavaldinėmis, galėjo susilaukti ir pagyrimų, ir nemalonių įvertinimų. Buvusi kolūkietė pasakoja apie savo situacijos pokyčius, viešosios nuomonės atspindžius: „Apie 70-uosius kaimo žmonės jau irgi buvo pakilę – jau visko turėjo: ir uždirbti davė, ir arų davė, ir dvi karves leido laikyti. Mažiau ir viršininkai tvarkė – pats verskis iš bėdos, kaip pats išlyginsi tą duobę, taip ir gyvensi. Važiuodavom į Rygą, į Sovietską, ten parduodavom mėsą, pirkdavom drabužių, miltų, silkų. Miestuose jausdavomės prastai – vis tiek esi vargšė kaimo moteris, atskirta nuo visko, neišsilavinusi. Girdi sakant: ai, čia melžėjos, karvėm pasmirdusios.“ Galima teigti, kad moterų kūrybiškumas, mokėjimas „suktis“, t. y. vienais ar kitais būdais aprūpinti šeimą maistu ir apranga visais laikotarpiais buvo svarbi jų priedermė. Ypač sudėtinga būdavo krizės metais – nederliaus, karo, stichinių nelaimių. Neveltui Rytų Europos šalys vadinamos rizikos kultūros arealu – ir XX a. Lietuva patyrė karus, nepriteklius, politinius ir ekonominius lūžius. Rizika ir netikrumo situacija kaip socialinių pokyčių visuomenėje palydovas pasireiškia ir vartojimo srityje: atsiranda skurdo subkultūros žmonės, besimaitinantys iš šiukšlių dėžių.

Naujos ekonominės, politinės, kultūrinės įtakos nuolat keičia žmogaus elgesį, vyriškumo ar moteriškumo supratimą. Gyvenimo istorijose išryškėja materialinė moterų būklė, šeimos pragyvenimo šaltiniai ir aplinkybės, kurios turėjo įtakos tos situacijos susiformavimui. Marginalų sluoksniui galima priskirti moteris, kurios yra prasto materialinio būvio – bedarbės, dažniausia našlės ar išsiskyrusios, nuolat besikreipiančios socialinės pagalbos. Jos sunkiai pragyvena iš savo išteklių, suvokia tai ir šį nerimą integruoja į savo išgyvenimus. Subjektyvus nepasitenkinimas gyvenimu, nerimas ir bejėgiškumo jausena buvo svarbūs kriterijai, priskiriant jas prie šio sluoksnio.

Moterų istorijose ypač pabrėžiamas vyro elgesys – girtavimas. Respondentė pasakoja: „O pradžia tai buvo gera; taip nagingas buvo, padirdavo bil kų, iš visa ko. Jis tiek prisiekdinėjo, kad jis bus geras, visada tavį klausys. Ale kai intėjo alkoholin didelin, tai tada jau sublogėjo. Kai su negirtu galėjau gyvent, možnėjau, pristaikiau, bet girtam tai kaip durnam, nebepadarysi nieko. Jis buvo tėvo charakterio – mat tėvas buvo labai skandalistas girtas. Tekdavo slėptis: pusbroliai ne-

toli buvo, tai eidavau nakvoti; tai ty, tai ty, tai fermon įlendi, tai vasarų vėl. Bliūdu va lūpą perskėlė, tai per Kalėdas lūpų perkirsta siūtėjau, tai kaip neskavosi. O kai mirė, tai jis paėmė rankų mano abiem rankom ir sako: „Dovanok, per gyvenimą daug kų be reikalo padariau. Tai kadu jau tų dienų atėjo, tai jau atėjo šviest viso gyvenimo protas. Vėžiu mat mirė, keturiasdešimt septynerių. Suėdo plaučius vėžys, ir gana. Turėjau ir kitų, tai jau gerai; ant šito negaliu sakyti nė pusės žodžio, baisiai geros šeimos. Mirė su vėžiu – pradėjo stuburų graužt, su šlapimu buvo blogai“.

Daug moterų pokaryje įgijo darbo kolektyviniuose ūkiuose patirtį, kurią vertina įvairiai. Respondentė kalba: „Dirbom kolūky, penkis metus karves saugojau naktim fermoje. Reikėjo prie pensijos, palikau pakraštį viena darbinga. Baimės turėjau ir visa, naktim reikėdavo vargt. Buvo ir linksmų dienų kolūky: pirminkų turėjom gerų, būdavo, va sudėtinius balius pasidirbam, tai baliavojam. Žinai, koks pabaigimas darbo, tai vis vaišina mum – buvo dienų ir linksmų. Jauni eidavom į atlaidus – į Palėvenės daugiausiai, Subačiun, Kupiškin, mat netoli ten gyvenom“.

Analizuojant šiuolaikinių kaimo marginalių būklę, išryškėja pakraščių moterims būdingas atsitolinimas nuo kitų, nusiminimas, kuris pasireiškia nepasitenkinimu žmonėmis, taigi ir nepasitenkinimu gyvenimu: „Aš labai uždara, labai daug dirbu namuose, niekur neinu ir su nieku nebendrauju beveik. Šiaip pažįstami kiti, tai „labas“ ir „viso gero“. Neturiu laiko. Gyvenimu esu nusivylus visai“. Tad marginalumas yra susijęs su susvetimėjimu, išstūmimu iš bendruomenės. Respondentė pasakoja: „Svarbu išaugyt vaikus, stengsimės. Mokykloj jiems duoda maistą, iš labdarų nuperkam drabužių – vieną mėnesį vienam, kitą – kitam. Iš seniūnijos skiria pieštukų ar ko. Kaimynai geri, bet į šventes niekur neinau, tik kai būna miestelyje Oninės, metinė šventė. Jaučiu, kad mus išskiria kiti žmonės; ypač mokykloj būna baisi nuoskauda, nes kiti tėvai daugiau vaikams skiria. Pareina mergaitė iš mokyklos, tai sako, kad ją išskiria, nes kitos mergaitės geriau apsirengę, o aš neturiu iš ko. Ji dabar turi tik vieną draugę iš savo amžiaus grupės. Sykį nuėjo pas bendrą klase, tai jos mama išvijo, pasakė, jog ji dingtų iš jų namų“. Taigi egzistencinės problemos svarbios moterų grupei, jų išsprendimas reikšmingas atgauti pasitenkinimą savo jėgomis, netikrybės išnykimui.

Smurto prieš moteris reiškinys yra analizuojamas sociologinėje ir psichologinėje literatūroje (Diršienė, 1999), yra moterų studijų dalis. Moterų ištūmimas į skurdą ir vargą (paliekant joms vienoms vaikų išlaidų, neapgynimas nuo situacinių ar sugyventinių alkoholizmo), pagalbos centrų smurto aukoms nebuvimas (ypač kaime) trukdo demokratinės visuomenės Lietuvoje kūrimą. Moterų pasakojimuose taip pat buvo atskleisti įvairūs šiurkščios prievartos (fizinės ir emocinės) prieš moteris atvejai, išryškėjo jų kentėjimai nuo vyrų smurto, savivaliavimo.

Išvados

1. Straipsnyje keliamos kaimo moterų kaip socialinės, kultūrinės grupės problemos istoriniu aspektu, moterų bruožų įvairovė.
2. Nors moterys vis labiau veržiasi į visuomeninę sferą, privataus gyvenimo (savo ir šeimos) valdymas joms lieka svarbia jų galios pasireiškimo sritimi.
3. Sodyba, namai – tai svarbus socialinis darinys, kur patenkinami privatumo, saugumo, ūkiniai, fiziniai, kultūriniai, intymumo poreikiai; namai – tai svarbus moterų indėlis į kultūrą. XIX a. dvaruose protarpiais gyvenusios aristokratės tvarkė sodybas, diegė europinės kultūros ūkininkavimo modelius.
4. Straipsnyje pateikiami tradicinės kultūros išugdytos XX a. pirmosios pusės gspadinės triūso ir rūpesčių bruožai, jų atsakomybė už ūkio tvarkymą, vaikų ir samdinių elgesį. Aptariamos lyčių tapatumo, moterims priskiriamos reikšmės kolūkinės santvarkos metais.
5. Išanalizavus antrosios nepriklausomybės metu įgautą moterų ūkinį ir asmenybės savarankiškumą, pastebima kai kurių moterų padėties pablogėjimas transformacijos laikotarpiu, jų prislėgtumas dėl socialinio kapitalo sumažėjimo, girtaujančių sutuoktinių.

Literatūra

1. Bašliaras, G. (1993). *Erdvės poetika*. Vilnius: Vaga.
2. Bertaux, D. (1998). *Life stories as documents for ethnosociological research. Sociological abstracts*. XIVe congres mondial de sociologie. Montreal: Association international de sociologie.

A. Vosyliūtė

Village Women: Aristocrats, Housewives, Poor Peasants

Summary

With reference to the concept of stratification of society (Lietuvos socialinė struktūra, 2005) and the concept of women as an individual large social-demographic group (Feminizmo ekskursai, 1995), the article deals with different features of the material, social and cultural life of village women. The author uses existential and phenomenological approach, the information of life stories revealed in the works of Lithuanian writers of different times; the existential experience of women is analysed by the method of sociological research.

In the first part the author analyses the attitude to farming and living in village (alternately with that in city) in

3. De Beauvoir, S. (1996). *Antroji lytis*. Vilnius: Pradai.
4. Degutis, A. (1998). *Individualizmas ir visuomeninė tvarka*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, Eugrimas.
5. Dirsienė N. (1999). *Smurtą patyrusių moterų problemos. Moterys: tapatumo paieškos*. Ats. red. A. Vosyliūtė. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, Moterų informacijos centras.
6. *Feminizmo ekskursai*. (1995). Sud. K. Gruodis. Vilnius: Pradai.
7. Giunterytė-Puzinienė, G. (2005). *Vilniuje ir Lietuvos dvaruose*. Vilnius: regionų kultūrinių iniciatyvų centras
8. Kudirka, V. (1989). *Raštai*. T. 1. Vilnius: Vaga.
9. *Lietuvos socialinė struktūra*. (2005). Kolektyvinė monografija. Red. A. Matulionis. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
10. Paknys, M. (2006). *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*. Vilnius.
11. Simonaitytė, I. (1987). *Raštai*. T. I Vilnius: Vaga.
12. Simonaitytė, I. (1988). *Raštai*. T. III. Vilnius: Vaga.
13. *Spoleczenstwo obywatelskie*. (2001). Pod red. W. Bokajly i K. Dziubki. WU Wroclawskiego.
14. Sztompka, P. (2000). Cultural trauma: the other face of social change. *The European Journal of Social Theory*, 4.
15. *The Meeting of the Waters. Individuality, Community and Solidarity*. (1997). Ed. by C. J. Kristensen. Scandinavian University Press.
16. Vosyliūtė, A. (2005). *Vilniaus moterys: viešosios erdvės link. Vilniaus kultūrinis gyvenimas. Moterų indėlis 1900–1945 m.* Sud. A. Lapinskienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

is investigated in relation with the change in their social identity.

The author reveals the peculiarity and the different labour relations in past period, during the period of collective farms and after the declaration of independence. Despite the troubles of the period of market economy, the women are searching for the ways to reclaim new types of living and creation of work relations.

The research reveals contemporary forms of marginality that is related with people's socio-economical situation (for instance, the unemployed), poverty, their feelings and situation of the family (mostly living in incomplete families).

Research on women life stories has stressed how feelings of suffering shape the social identity. Shame is related to women's responsibility and is linked to ideas of reputation, honour, dignity, to self-esteem – it is a shame before the other members of community that a person compares her situation with some standards of living; it involves a negative evaluation of the self. Such women feel shame over their appearance or dress, bad living conditions, poverty of children.

The development of communities is related with the individualization of the social actors in village, the formation of new types of relations, the activity of the self-government, and local authorities.

Keywords: village women, aristocrats, housewives, poor peasants.